

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius, www@teise.org, info@teise.org

ISBN 978-9986-704-09-6
(Internetinis leidinys)

MOKSLINĖ EKSPERTINĖ IŠVADA

**DĖL “LNK” IR “TV3” PROGRAMOSE PASKELBTOS INFORMACIJOS
NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMOS VIEŠOSIOS
INFORMACIJOS POVEIKIO IR ASMENŲ TEISĖS
Į PRIVATŲ GYVENIMĄ ATŽVILGIU**

Kristina AMBRAZEVIČIŪTĖ

Teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo skyriaus
jaunesnioji mokslo darbuotoja

Vilnius/2012

© Teisės institutas, 2012

Išvadai pateikta Lietuvos radijo ir televizijos komisijos:

- 2012-01-30 televizijos programos patikrinimo aktas Nr. ST-7;
- 2012-01-30 televizijos programos patikrinimo aktas Nr. ST-8;
- DVD laikmena su „LNK“ programų „Farai“ ir „TV3“ programų „Žvaigždė policininkas“ (toliau - Programos) vaizdo įrašais;
- 2012-02-03 kreipimasis Nr. S-54 į Žurnalistų etikos inspektorių bei 2012-02-13 Žurnalistų etikos inspektorės atsakymas Nr. SK-30/S-148.

Pateiktuose dokumentuose keliami du skirtingi klausimai: pirma, Programose paskelbtos informacijos vertinimas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo aspektu, antra, Programose paskelbta informacija galimai padaryti asmens teisių, garbės ir orumo pažeidimai. Tačiau iš nurodytų motyvų, taip pat iš kartu su dokumentais pateiktos Programų medžiagos matyti, kad klausimas keliamas tik dėl fizinių asmenų teisės į privatų gyvenimą galimų pažeidimų. Todėl toliau atskirai analizuojami abu išskelti klausimai.

Dėl Programose paskelbtos informacijos vertinimo Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo aspektu

Laisvė gauti ir skleisti informaciją yra įtvirtinta kaip viena iš žmogaus teisių Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 25 straipsnyje, taip pat tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos šaltiniuose: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos² 10 straipsnyje, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto³ 19 straipsnyje. Ji taikytina ir visuomenės informacijos priemonių teikiamos informacijos atžvilgiu⁴. Be to, ši teisė yra numatyta ir laiduojama specialiuose tarptautiniuose, Europos Sąjungos ir nacionaliniuose visuomenės informavimo priemonėms taikytiniuose teisės aktuose – Europos Konvencijoje dėl televizijos be sienų⁵, Tarybos direktyvoje 89/552/EEB⁶ bei iš dalies ją keitusioje Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2007/65/EB⁷, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme⁸. Laisvė skleisti informaciją visuomenės informavimo priemonių atžvilgiu reiškia, kad pastarosios gali kiek įmanoma laisviau skleisti informaciją apie viešuosius reikalus be valstybės ir privačių asmenų kliudymų⁹.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

² Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987

³ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Europos žmogaus teisių teismo sprendimas byloje *Lingens v. Austria*. App. No. 9815/82 (1986).

⁵ Europos Konvencija dėl televizijos be sienų // Valstybės žinios, 2000, Nr. 29-805

⁶ 1989 m. spalio 3 d. Tarybos direktyva 89/552/EEB, dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstyto nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo // OL L 298, 1989.

⁷ 2007 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2007/65/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 89/552/EEB dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstyto nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo // OL L 332, 2007

⁸ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės Žinios, 2006, Nr. 82-3254.

⁹ *Scheuer A., Schweda S.* The Protection of Personal Data and the Media // *Iris plus*, 2011-6, p. 7.

Kita vertus, taip pat universaliai yra pripažįstama, kad teisė gauti ir skleisti informaciją nėra ir negali būti neribota¹⁰. Todėl Konstitucijos 28 straipsnyje bei 25 straipsnio 3-4 dalyje numatytas draudimas piktnaudžiauti šia teise bei jos ribojimo pagrindai. Iš esmės analogiški apribojimai yra numatyti ir aukščiau minėtuose tarptautiniuose žmogaus teisių šaltiniuose¹¹.

Vienas iš laisvės skleisti informaciją ribojimo pagrindų, siekis apsaugoti žmogaus sveikatą ir dorovę (Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalis), apima ir atvejus, kuomet nepilnamečių psichinei sveikatai ar/ir dorovei visuomenės informavimo priemonės perduodama informacija gali padaryti žalą. Be šios, bendrosios, konstitucinės normos, yra priimtose specialios tarptautinės ir nacionalinės teisės normos, įtvirtinančios pareigą apsaugoti nepilnamečius nuo neigiamos informacijos: Vaiko teisių konvencijos¹² 17 straipsnio (e) punktas, Visuomenės informavimo įstatymo 17 straipsnis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų¹³ įstatymo 46 straipsnis. Ši pareiga pabrėžiama ir Tarybos rekomendacijoje 98/560/EC¹⁴ ir Europos Parlamento ir Europos Tarybos rekomendacijoje 2006/952/EB¹⁵. Užtikrinant minėtą pareigą yra priimti ir specialūs nacionaliniai teisės aktai - Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas¹⁶ (toliau - Įstatymas), Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu¹⁷ patvirtintas Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašas (toliau - Aprašas).

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 996 m. kovo 6 d. nutarimų nr. 309 ir nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms“. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 "Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo" patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija)“.

¹¹ Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų 19 straipsnio 3 dalis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalis.

¹² Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

¹³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

¹⁴ Council Recommendation of 24 September 1998 on the development of the competitiveness of the European audiovisual and information services industry by promoting national frameworks aimed at achieving a comparable and effective level of protection of minors and human dignity (98/560/EC) // OJ L 270, 1998.

¹⁵ 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija 2006/952/EB, dėl nepilnamečių ir žmogaus orumo apsaugos ir dėl atsakymo teisės, atsižvelgiant į Europos audiovizualinių ir internetinių informacinių paslaugų pramonės konkurencingumą // OL L 378, 2006.

¹⁶ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 86-3637.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 1121 dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašo patvirtinimo // Valstybės žinios, 2010, Nr. 90-4779.

Pagrindinis teisės aktas, detalizuojantis nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio turinį yra Įstatymas, kuriame neigiamą poveikį nepilnamečiams darančia informacija laikoma tokia viešoji informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečių psichinei ar fizinei sveikatai, fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi (Įstatymo 4 straipsnio 1 dalis). Įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje pateikiami kriterijai, kuriais remiantis informacija priskiriama prie darančios neigiamą poveikį nepilnamečiams. Pastebėtina, kad vertinant informacijos pobūdį yra objektyviai vertinama pati informacija, tačiau nėra vertinamas jos sukeltas poveikis nepilnamečiams. Dėl šios priežasties neigiamos informacijos paskleidimas nesilaikant Įstatyme nustatytų draudimų ar ribojimų pripažįstamas formaliu pažeidimu ir neigiamų pasekmių nepilnamečiams tyrimas nėra reikalingas¹⁸.

Iš Įstatymo normų sisteminės analizės galima daryti išvadą, kad skirtina informacija, kuri yra neteisėta ir draudžiama skleisti *per se* (Įstatymo 4 straipsnio 4 dalis, 6 straipsnis) bei informacija, kuri savaime nėra neteisėta ir gali būti skleidžiama suaugusiems, tačiau jos sklaida ribojama nepilnamečių atžvilgiu kaip daranti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi (Įstatymo 7, 8 straipsniai). Įstatymo 7 straipsnis numato, jog neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daranti informacija gali būti skelbiama arba taip, kad nepilnamečiai negalėtų asmeniškai ja naudotis, arba programais ir laidais žymint atitinkamais indeksais ir transliuojant atitinkamu laiku.

Taigi, Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių¹⁹, pasirinkta skleidžiamos informacijos klasifikavimo ir žymėjimo sistema. Ši sistema veikia savireguliacijos pagrindu – tai yra viešosios informacijos rengėjams, skleidėjams, jų dalyviams, žurnalistams ir kitiems už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingiems asmenims pavesta patiems nustatyti ar ketinama skleisti informacija priskirtina neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos kategorijai, ją klasifikuoti ir atitinkamai žymėti indeksais „S“ (kai joje skleidžiama informacija daro neigiamą poveikį nepilnamečiams, t.y. nesulaukusiems 18 metų asmenims), „N-14“ (kai joje skleidžiama informacija daro neigiamą poveikį jaunesniems negu 14 metų nepilnamečiams) bei „N-7“ (kai joje skleidžiama informacija daro neigiamą poveikį jaunesniems negu 7 metų nepilnamečiams). Pastebėtina, kad nuo atitinkamo indekso priskyrimo priklauso ir programos transliacijos laikas: „S“ indeksu pažymėtos programos gali būti transliuojama nuo 23 iki 6 valandos, „N-14“ indeksu pažymėtos programos – transliuojamos nuo 21 iki 6 valandos. Nepilnamečių tėvai (globėjai, rūpintojai), savo ruožtu, privalo užtikrinti nepilnamečių galimybės susipažinti su atitinkamai pažymėta informacija kontrolę.

¹⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. sausio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N14-172/07; Vilniaus apygardos administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 22 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. II-252-437/2008.

¹⁹ 2011 m. rugsėjo 13 d. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui dėl 1998 m. rugsėjo 24 d. Tarybos rekomendacijos dėl nepilnamečių ir žmogaus orumo apsaugos ir 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijos dėl nepilnamečių ir žmogaus orumo apsaugos ir teisės į atsakymą dėl europos garso ir vaizdo bei internetinės informacinių paslaugų pramonės konkurencingumo taikymo „Vaikų apsauga skaitmeniniame pasaulyje“ Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0556:FIN:LT:PDF>.

Iš pateiktos medžiagos matyti, jog Programose transliuojama informacija yra pažymėta indeksu „N-7“, kitaip tariant, laikoma, kad programoje skleidžiama informacija daro neigiamą poveikį jaunesniems negu 7 metų nepilnamečiams. Todėl darytina išvada, kad Programų kūrėjai taip pat laiko, jog Programose skleista informacija yra priskirtina prie neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos. Lietuvos radijos ir televizijos komisijos televizijos programos patikrinimo aktuose padaryta išvada, kad yra pagrindo manyti, jog Programose paskleista informacija atitinka Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 3, 5 ir 17 punktuose nustatytus kriterijus. Susipažinus su Programų turiniu, manytina, kad didelė dalis siužetų atitinka ne tik komisijos nurodytus kriterijus, bet, papildomai atitinka ir Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 1 bei 2 punktuose nustatytus kriterijus: yra smurtinio pobūdžio (pvz., rodomi stumdymai, smūgiai, nuo fizinio smurto nukentėję asmenys, smulkiai pasakojama kaip ir kokiais įrankiais smurto veiksmai atlikti, kokias pasekmes sukėlė, taip pat demonstruojamas tyčinis turto naikinimas ir gadinimas). Atsižvelgiant į tai, taip pat į Aprašo 6 punkte numatytus informacijos poveikio vertinimo kriterijus (neigiama informacija vaizduojama detalčiai, stambiu planu; kai kurios scenos trunka ne kelias sekundes, o kelias minutes; patys įtaigiausi vaizdai pakartojami Programose kelis kartus; informacija yra įtaigi, Programose dominuoja būtent neigiamai priskirtina informacija), Programose skleista informacija neabejotinai priskirtina neigiamą poveikį nepilnamečiams darančiai informacijai.

Kartu esamas teisinis reglamentavimas, kaip rodo išvadai pateikti klausimai, susiduria su problema – kaip užtikrinti, kad programa bus pažymėta tinkamu indeksu, ypač, kad programos, kurios turėtų būti žymimos indeksu „S“ arba „N-14“, nebūtų žymimos indeksu „N-7“. Ši problema, atsižvelgiant į nagrinėjamą situaciją, ypač aktuali dėl to, kad pažymėtai indeksu „N-7“ programai Įstatymas nenustato reikalavimo dėl transliacijos laiko, t.y. ji gali būti transliuojama bet kuriuo viešosios informacijos skleidėjo parinktu laiku, tame tarpe tuo laiku, kai tėvai (globėjai, rūpintojai) negali veiksmingai užtikrinti nepilnamečiams skleidžiamos informacijos kontrolės. Dėl šios priežasties tinkamo indekso priskyrimas programai yra esmingai svarbus. Kartu kyla informacijos skleidėjo piktnaudžiavimo pavojus, kai, priskyrus programai indeksą „N-7“ faktiškai išvengiama Įstatymo ir kitų teisės aktų siekiamo rezultato apsaugoti nepilnamečius nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio. Taip pat tuo būtų pažeidžiamas Įstatyme įtvirtintas viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų ir jų profesinių organizacijų, taip pat nepilnamečių tėvų (globėjų, rūpintojų) pareigų ir atsakomybės už nepilnamečių interesų apsaugą derinimo principas (Įstatymo 3 straipsnio 3 punktas).

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad Įstatymas įpareigoja Žurnalistų etikos inspektorių parengti bei viešai paskelbti Įstatymo 4 ir 5 straipsniuose pateiktų kriterijų ir Įstatymo 7 straipsnyje nustatytų ribojimų taikymo rekomendacinio pobūdžio gaires (Įstatymo 9 straipsnio 2 dalies 4 punktas, Aprašo 8 punktas). Šios gairės galėtų sumažinti aukščiau nurodyto piktnaudžiavimo pavojų. Tačiau reikia pastebėti, kad minimos gairės iki šiol nėra parengtos ir viešai paskelbtos. Neabejotinai tai sukuria neapibrėžtumą įgyvendinant Įstatymo nuostatas tiek viešosios informacijos rengėjams bei skleidėjams, tiek valstybės įgaliotiems asmenims, prižiūrintiems Įstatymo nuostatų įgyvendinimą.

Kita vertus, jeigu viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai, jų dalyviai, žurnalistai ir kiti už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingi asmenys negali savarankiškai nustatyti, ar ketinama rengti ir (ar) skleisti informacija priskirtina neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos kategorijai, jie turi teisę kreiptis į inspektorius ir prašyti, kad jis pateiktų savo rekomendacijas dėl konkrečios jų ketinamos rengti ir (ar) skleisti viešosios informacijos priskyrimo neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos kategorijai, jos žymėjimo ir taikytinų skleidimo apribojimų (Aprašo 7 punktas).

Istatymo 5 straipsnis numato ir išimtis, kuomet neigiamą poveikį nepilnamečiams daranti informacija gali būti skleidžiama nesilaikant aukščiau aptartų ribojimų:

- kai jos turinį sudaro tik informacija apie įvykius, politinius, socialinius, religinius įsitikinimus ar pasaulėžiūrą;
- kai informacija yra reikšminga moksliniu ar meniniu požiūriu arba reikalinga tyrimams, švietimui ar ugdymui;
- kai yra viešasis interesas ją skelbti;
- bei kai informacijos mastas ir poveikis yra mažareikšmiai.

Prieš atitinkamas programas, laidas ar jų dalis turi būti parodomas ar kitaip paskelbiamas pranešimas apie galimą tolesnės programos ar laidos arba jų dalių neigiamą poveikį nepilnamečiams (Istatymo 5 straipsnio 2 dalis).

Pastebėtina, kad Programose yra skelbiamas pranešimas apie galimą neigiamą Programų poveikį nepilnamečiams. Tačiau, manytina, nurodytų pranešimų paskelbimas negali pakeisti tinkamo Programų klasifikavimo, nes Programos negali būti laikomos patenkančios nei į vieną Istatymo 5 straipsnio 1 dalyje nustatytą išimtį. Akivaizdu, kad informacija nepriskirtina prie išimčių, numatytų Istatymo 5 straipsnio 1 dalies 1 bei 2 punktuose. Taip pat negalima išvelgti viešojo intereso tokią informaciją skelbti (Istatymo 5 straipsnio 1 dalies 3 punktas), nes Programose fiksuojami įprastiniai buitiniai konfliktai, nuo alkoholio ar kitų medžiagų apsvaigusiu privačių asmenų elgesys ir pan., kas neturi visuomeninės reikšmės ir skirta daugiau žiūrovų smalsumui patenkinti. Netgi laikant, kad tokiu būdu atkreipiamas visuomenės narių dėmesys į tam tikrus neigiamus socialinius reiškinius, vadovaujantis proporcingumo reikalavimu pripažintina, kad visa Programose skelbiama informacija nėra būtina tokiam tikslui pasiekti. Galiausiai, negalima laikyti, kad paskleistos informacijos mastas ir poveikis yra mažareikšmiai (Istatymo 5 straipsnis 1 dalis 4 punktas), nes, kaip jau minėta aukščiau, neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daranti informacija sudaro didžiąją dalį Programų turinio, ji pasižymi detalumu, scenos trunka ilgą laiko tarpą, informacija pateikiama įtaigiai.

Apibendrinant, Programose paskleista informacija Istatymo požiūriu laikytina neigiamą poveikį nepilnamečiams darančia informacija. Kartu egzistuoja problema, kad viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas net ir teisingai kvalifikavęs informaciją, gali programai priskirti netinkamą indeksą, tuo

išvengdamas Įstatymo nustatytą informacijos ribojimą. Šią problemą galėtų padėti išspręsti Inspektorius priimtos ir paskelbtos gairės, detalizuojančios indeksų priskyrimo programoms ir laidoms kriterijus, taip pat viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir kitų už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingų asmenų teisės prašyti Žurnalistų etikos inspektorius įvertinti konkrečią ketinamą rengti ir (ar) skleisti informaciją įgyvendinimas.

Dėl Programose paskelbtos informacijos vertinimo asmenų teisės į privatą gyvenimą aspektu

Būtinybė suderinti laisvės skleisti informaciją įgyvendinimą su teise į privatumą yra įtvirtinta teisės aktuose – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje, Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje, 4 straipsnio 1 dalyje, 13-14 straipsniuose, 18 straipsnio 1 dalyje, 22 straipsnio 8 dalies 5 punkte.

Privataus gyvenimo samprata ir jo apsaugos turinys yra išplėtotas Visuomenės informavimo įstatyme (toliau - VIĮ), Civiliniame kodekse²⁰ (toliau - CK), taip pat kituose privataus pobūdžio informacijos apsaugą reglamentuojančiuose įstatymuose (jau aptartas Įstatymas, Asmens duomenų apsaugos įstatymas²¹, Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas²², Sveikatos sistemos įstatymas²³ ir kt.). Privataus gyvenimo samprata plačiausiai yra atskleista VIĮ 2 straipsnio 45 dalyje, kurioje nurodoma, kad privatus gyvenimas yra asmeninis žmogaus, jo šeimos gyvenimas, gyvenamoji aplinka, kurią sudaro fizinio asmens gyvenamoji patalpa, jai priklausanti privati teritorija ir kitos privačios patalpos, kurias fizinis asmuo naudoja savo ūkinei, komercinei ar profesinei veiklai, taip pat fizinio asmens psichinė ir fizinė neliečiamybė, garbė ir reputacija, slapti asmeniniai faktai, fizinio asmens fotonuotraukos ar kiti atvaizdai, informacija apie fizinio asmens sveikatą, privatus susirašinėjimas ar kitoks ryšio palaikymas, fizinio asmens pažiūros, įsitikinimai, įpročiai ir kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus.

Analizuojamo klausimo kontekste svarbiausios teisės į privataus gyvenimo apsaugos nuostatos yra įtvirtintos VIĮ 13, 14 straipsniuose bei CK 2.22, 2.23 straipsniuose. Iš nurodytų teisės normų analizės, galima padaryti išvadą, kad privataus pobūdžio informacija apie fizinį asmenį, įskaitant ir jo atvaizdą²⁴, gali būti skelbiama tik jo sutikimu (po asmens mirties – jo sutuoktinio, tėvų ar vaikų sutikimu) (CK 2.22 straipsnio 1 dalis, 2.23 straipsnio 1 dalis, VIĮ 14 straipsnio 2 dalis).

Iš pateiktos medžiagos galima vienareikšmiškai teigti, kad Programose yra skelbiama informacija apie privatą gyvenimą: stambiu planu yra nufilmuoti fiziniai asmenys ir juos galima atpažinti²⁵, taip pat

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

²¹ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios., 1996, Nr. 63-1479.

²² Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 102-2317.

²³ Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas // Valstybės žinios, 1994.

²⁴ Nors formaliai CK skiria teisę į atvaizdą kaip savarankišką asmeninę neturtinę fizinio asmens teisę (CK 2.22 straipsnis), tačiau teismų praktikoje pripažįstama, kad tai yra specialus žmogaus teisės į privatą gyvenimą atvejis. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2003. Taip pat VIĮ fizinio asmens atvaizdą laiko privataus gyvenimo dalimi (VIĮ 2 straipsnio 45 dalis, 13 straipsnio 1 dalis).

²⁵ Pastebėtina, kad tik kai kurių nufilmuotų nepilnamečių asmenų veidai Programose yra padaryti neatpažintais.

dažnai žurnalistai patenka į fizinių asmenų gyvenamąsias patalpas ir jas filmuoja (VII 13 straipsnio 1 punktą, CK 2.23 straipsnio 2 dalis).

Taip pat iš informacijos pateikimo aplinkybių galima manyti, kad nufilmuotų fizinių asmenų ar nufilmuotų gyvenamųjų patalpų savininkų (valdytojų) sutikimas gautas nebuvo. Šiame kontekste pastebėtina, kad Lietuvos Respublikos teisės aktai nenustato konkrečių reikalavimų kaip ir kokia forma toks sutikimas gali būti išreikštas. Lietuvos teismų praktika pripažįsta, kad sutikimas gali būti duodamas ir žodžiu ar konkludentiniais veiksmais²⁶. Tačiau analizuojamu atveju, skirtingai nei teismų nagrinėtose situacijose, kuriose pasisakoma apie numanomo sutikimo davimą, su filmuojamais fiziniiais asmenimis jokių išankstinių derybų dėl atvaizdo panaudojimo nebūna, taip pat, kaip galima spręsti, vaizduojami fiziniai asmenys netgi neinformuojami apie jų teisę sutikti arba nesutikti dėl jų atvaizdo panaudojimo. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad didelė dalis Programose nufilmuotų fizinių asmenų yra afekto arba stipraus apsvaigimo būsenoje. Tokiomis aplinkybėmis sutikimo davimas yra labai apsunkintas ar net neįmanomas.

Kartu įstatymai nustato išimtis iš nurodytos bendrosios taisyklės, jog tam tikrais atvejais privataus pobūdžio informaciją galima skelbti ir nesant asmens sutikimo. Analizuojamos Programose esančios informacijos požiūriu aktualios išimtis yra įtvirtintos VII 13 straipsnio 2 dalyje ir 14 straipsnio 3 dalyje:

- kai fiksuojamas teisės pažeidimas ar informacija padeda atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikalstamas veikas,

- informacija apie viešojo asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama be jo sutikimo, jeigu ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes. Iš esmės analogiškas savo turiniu išimtinis atvejis įtvirtintas CK 2.22 straipsnio 2 dalyje, 2.23 straipsnio 3 dalyje.

Be to, CK 2.22 straipsnio 2 dalis papildomai numato teisės į atvaizdą apribojimą:

- jei fotografuojama²⁷ viešoje vietoje.

Todėl siekiant įvertinti Programose pateiktą informaciją galimo teisės į privatumą pažeidimo požiūriu, būtina įvertinti, ar nufilmuota ir paskleista informacija atitinka aukščiau išvardintus apribojimus.

Kai fiksuojamas teisės pažeidimas ar informacija padeda atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikalstamas veikas. Manytina, kad didžioji dauguma laidoje esančios informacijos šio reikalavimo netenkina, nes Programose paprastai rodomos tik galimų teisės pažeidimų pasekmės arba konfliktinės situacijos, kurios su teisės pažeidimu netgi nesusijusios. Pabrėžtina, kad patys pažeidimai Programose paprastai neužfiksuoti. Tuo tarpu smurto aukų ar kitų galimų teisės pažeidimų pasekmių fiksavimas ir

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-437/2002

²⁷ Nors CK yra vartojama „fotografavimo“ sąvoka, tačiau teismų praktikoje ir teisės mokslininkų darbuose laikoma, kad aptariamas straipsnis yra taikomas bet kokių asmens atvaizdo fiksavimo priemonių ir technologijų atžvilgiu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2008, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 54. *Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: TIC, 2004, p. 250. Be to, VII 13 straipsnio 1 dalies 3 punktą kalba apie filmavimą ir fotografavimą.

demonstravimas negali būti laikomas teisės pažeidimo fiksavimu, nepadeda teisės pažeidimo atskleisti ir nėra proporcingas tokiam tikslui. Pastarąjį požiūrį patvirtina ir Lietuvos teismų praktika²⁸.

Informacija apie viešojo asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama be jo sutikimo, jeigu ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes. Siekiant įvertinti informacijos atitiktį pastarajam apribojimui, reikia plačiau atskleisti viešojo asmens sampratą. Viešojo asmens sąvoka yra detalizuota VII 2 straipsnio 73 dalyje, iš kurios matyti, kad viešaisiais asmenimis laikomi ne tik viešojo administravimo subjektai (valstybės politikai, teisėjai, valstybės ar savivaldybės pareigūnai), tačiau ir kiti viešajame gyvenime dalyvaujantys asmenys (politinės partijos ar asociacijos vadovas arba kitas fizinis asmuo, kurio nuolatinė veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams). Viešųjų asmenų teisė į privatumą yra siauresnė. Tai yra pripažinęs ir Konstitucinis teismas, konstatavęs, kad visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančių asmenų asmeninės savybės, jų elgesys bei kai kurios privataus gyvenimo aplinkybės gali turėti reikšmės viešiesiems reikalams ir visuomenės interesas apie šiuos asmenis žinoti daugiau negu apie kitus yra konstituciškai pagrįstas²⁹.

Kartu manytina, kad didelė dalis asmenų, kurie nufilmuoti Programose, nelaikytini viešaisiais asmenimis. Programomis nesiekama visuomenės informuoti apie jų valstybinę ar visuomeninę veiklą ar kitokį dalyvavimą viešuosiuose reikaluose. Pagrindinis vaizduojamų asmenų atrankos kriterijus yra jų buvimas įvykio vietoje, į kurią vyksta policijos pareigūnai pagal gautus iškvietimus. Programose dažnai detaliam rodomas nukentėjęs asmuo, tačiau tapimas smurto auka ar sužalojimų patyrimas dėl kitų priežasčių negali būti laikomas dalyvavimu viešuosiuose reikaluose. Be to, įvykio vietose nufilmuoti su įvykiu nesusiję asmenys (šeimos nariai, kaimynai, ir pan.) Netgi įtariamai pažeidėjai, manytina, negali būti besąlygiškai laikomi viešaisiais asmenimis, (dažnai nėra aišku, ar teisės pažeidimas apskritai padarytas, pažeidimai yra mažareikšmiai ir pan.). Vertinant aukščiau išdėstytus argumentus ir Programų medžiagos visumą darytina išvada, kad filmuojant nėra siekiama atskleisti kokį nors valstybinės ar visuomeninės reikšmės įvykį, o tik patenkinti kai kurių visuomenės informavimo priemonės auditorijos narių smalsumą.

Atskirai paminėtina, kad netgi kai kuriuos asmenis pripažinus viešaisiais asmenimis, tai nesuteiktų pagrindo patekti į jų gyvenamąsias patalpas ir jas filmuoti.

Kai filmuojama viešoje vietoje. Dalis pateiktos medžiagos neatitinka ir šio kriterijaus. Pagrindžiant šį teiginį, reikia nustatyti, kas yra vieša vieta. Teisės aktuose viešos vietos sąvoka nėra vienareikšmiškai apibrėžta. Tam tikras gaires duoda įstatyminės nuostatos, kurios skirtos sukongretinti asmens privatumo apsaugos turinį (pvz., VII 13 straipsnio 1 dalies 1 punktas, kur teigiama, kad be asmens sutikimo filmuoti, fotografuoti, daryti garso ir vaizdo įrašus fizinio asmens gyvenamojoje patalpoje, fizinio asmens privačioje namų valdoje ir jai priklausančioje aptvertoje ar kitaip aiškiai pažymėtoje teritorijoje).

²⁸ Vilniaus apygardos teismo 2009 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-530-611/2009. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2008

²⁹ Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Tačiau galutinį turinį viešos vietos sampratai palikta įvertinti teismams. Teismų praktika rodo, kad viešos vietos samprata nėra vertinama formaliai, bet atsižvelgiant į situacijos aplinkybių visumą ir gali būti aiškinama siauriamai, pavyzdžiui, vieša vieta nebuvo pripažinta akcinė bendrovės, kurioje ieškovė dirbo, teritorija³⁰, nudistų paplūdimys³¹.

Tuo tarpu susipažinus su Programų medžiaga matyti, kad dalis fizinių asmenų yra filmuojami gyvenamosiose patalpose, taip pat daugiabučių namų laiptinėse. Ypatingai atkreiptinas dėmesys, kad kai kurie fiziniai asmenys buvo filmuojami gyvenamosiose patalpose miegantys lovose ar ką tik atsibudę. Tai laikytina akivaizdžiu asmens privataus gyvenimo pažeidimu.

Antra, teismų praktikoje ir teisės moksle pripažįstama, kad net ir būdamas viešojoje vietoje asmuo visiškai nenustoja savo privatumo³². Todėl asmeniui išreiškus nenorą būti fotografuojamam ar filmuojamam, to turi būti paisoma³³.

Trečia, yra aktuali CK 2.22 straipsnio 2 dalies nuostata, kad asmens nuotraukos (jos dalies)³⁴, padarytos šiais atvejais, negalima demonstruoti, atgaminti ar parduoti, jeigu tai pažemintų asmens garbę, orumą ar dalykinę reputaciją. Iš Programų medžiagos matyti, kad asmenys pateikiami su fiziniais sužalojimais, kruvini, kai kada bejėgiškos būsenos. Manytina, kad toks vaizdavimas dažnai gali būti laikomas žeminantis asmens garbę, orumą ar dalykinę reputaciją. Šiame kontekste pastebėtina, kad Programose kai kada įterpiami informacijos rengėjų komentarai, kuriais vaizduojami asmenys yra pajuokiami.

Apibendrinant tai, kas pasakyta aukščiau, manytina, kad dalis Programose pateiktos informacijos pažeidžia fizinių asmenų teisę į privatų gyvenimą. Reikia pastebėti, kad Lietuvos teisinėje literatūroje jau anksčiau buvo atkreiptas dėmesys į aptariamo pobūdžio televizijos programas, kuriose žurnalistai vyksta kartu su policijos pareigūnais į įvykių vietas ir neatsiklausdami filmuoja žmones, bei į tokios praktikos nesuderinamumą su asmens privatumo apsauga³⁵.

Be to, nagrinėjamos situacijos kontekste keltina ir kita problema – ar valstybės įgalioti asmenys – policijos pareigūnai tinkamai užtikrina valstybės įsipareigojimus pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį bei nacionalinius teisės aktus. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje pripažįstama, kad pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį valstybei tenka ir pozityvi pareiga, tai yra valstybė (ir jos įgalioti asmenys) ne tik turi susilaikyti nuo asmens privatumo pažeidimo, bet ir aktyviai veikti neleidžiant privatumo pažeisti tretiesiems asmenims³⁶. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnio 4 dalis nustato, kad Įstatymas ir

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1000/2003.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2009.

³² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 57.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-91/2004; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2008.

³⁴ Kaip minėta, nuotraukos sąvoka aiškintina plečiamai, apimant ir filmuotą medžiagą.

³⁵ Žiobienė E. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio // Jurisprudencija, 2006 9 (87), p.34

³⁶ The right to respect for private and family life: A guide to the implementation of Article 8 of the European convention on Human Rights / Ursula Kilkelly. Strasbourg : Council of Europe, 2003, p. 20-21.

teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą. Policijos veiklos įstatymo³⁷ 4 straipsnio 2 dalis, 6 straipsnio 3 ir 4 dalys, 21 straipsnio 1 dalies 1 punktą imperatyviai įpareigoja policijos pareigūnus užtikrinti žmogaus teises, įskaitant teisę į privatų gyvenimą. Abejotina, ar aptariamu atveju valstybės įgaliotų asmenų - policijos pareigūnų pagalba privatiems informacijos rengėjams galimai pažeidžiant teisę į privatų gyvenimą, atitinka teisės aktų reikalaujamą balansą ir valstybės įsipareigojimus³⁸. Doktrinoje teigiama, kad valstybė (jos įgalioti asmenys) atliktų savo pozityvią pareigą, jei bent iš anksto informuotų filmuojamus asmenis apie jų teises ir, ypač, apie jų laisvę sutikti ar nesutikti filmuotis³⁹.

Išvados

Programose paskleista informacija Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo požiūriu laikytina neigiamą poveikį nepilnamečiams darančia informacija. Kartu egzistuoja problema, kad viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas net ir teisingai kvalifikavęs informaciją, gali programai priskirti netinkamą indeksą, tuo išvengdamas Įstatymo nustatytų informacijos ribojimų. Šią problemą turėtų padėti išspręsti Žurnalistų etikos inspektorius priimtos ir paskelbtos gairės, detalizuojančios indeksų priskyrimo programoms ir laidoms kriterijus, taip pat viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir kitų už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingų asmenų teisės prašyti Žurnalistų etikos inspektorius įvertinti konkrečią ketinamą rengti ir (ar) skleisti informaciją įgyvendinimas.

Dalis Programose pateiktos informacijos pažeidžia fizinių asmenų teisę į privatų gyvenimą. Tarp priemonių, kurių turėtų būti imtasi siekiant išvengti fizinių asmenų teisės į privatų gyvenimą pažeidimų, turėtų būti fizinių asmenų sutikimo būti filmuojamiems gavimas. Taip pat problemą galėtų padėti spręsti techninėmis priemonėmis padarius programose nufilmuotus fizinius asmenis neatpažįstamais.

Policijos pareigūnų veiksmai, teikiant pagalbą privatiems informacijos rengėjams rengiant reportažus, galimai pažeidžia Lietuvos Respublikos įsipareigojimus saugoti asmens teisę į privatų gyvenimą, kylančius iš Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio bei nacionalinių teisės aktų.

³⁷ Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777.

³⁸ Scheuer A., Schweda S. The Protection of Personal Data and the Media // Iris plus, 2011-6, p. 16-17.

³⁹ Ten pat.